

e**l**butlletí

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES

Número 192 · maig-agost · 2020

EDITORIAL . ARTICLES .

eibutlletí

Edició

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES

Carrer Sabateria, 3 i 5 (Els Carlins) - 08241 Manresa

Correu-e: aarb@aarb.cat

Web: <http://www.aarb.cat/>

Coordinació

Joan Badia

Disseny i composició

Anna Martí

Imatge de portada

Sant Martí de Ballmoll o de la Torre de Cabdella.

Fotografia de Joan Badia.

Consell Assessor

Joan Badia

Mireia Barbé

Albert Galbany

Francesc Gasol

Josep Llobet

Jordi Maymó

Correcció

Maria Alba Badia Guitart

Impressió

Remsa

Dipòsit legal

B-3551984

Tiratge

250 exemplars

Un cop passades les vacances estivals, sempre dèiem que era el moment de tornar a reemprendre les activitats habituals de la nostra entitat.

Malauradament però, aquest any, la pandèmia que estem patint de la COVID-19, no ens permet que l'any 2020 sigui un any habitual. Aquesta pandèmia de moment ens deixa poc marge de maniobra, i ens obre un futur ple d'interrogants, ja que les nostres principals activitats de sempre en queden plenament afectades. Curs de Cultura Medieval, Música i Romànic, excursions, sortides, Viatge d'estiu, etc., són activitats que totes elles tenen el comú denominador de persones assistents compartint l'activitat, just el que ara s'està limitant o el que directament no es pot fer, per tal d'evitar la progressió de la pandèmia.

Només s'escaparia d'aquest tema, la confecció del nostre butlletí, el qual el rebeu quadrimestralment en format paper i en format digital, i òbviament tot el que fa referència a les xarxes socials: seguim en actiu, a la nostra pàgina web, a Facebook, i a Instagram.

Davant d'aquesta situació, ens toca esperar o buscar alternatives. Una solució efectiva, podria ser, fer activitats amb aforament limitat amb el risc que suposaria de suspensió a última hora, o també fer activitats adreçades als nostres socis: conferències, debats, cursos etc. on-line, ... en definitiva ens caldria reinventar-nos.

De moment la nostra entitat, ha triat el camí de la prudència i de l'espera; una espera, que aniria bé que no fós massa llarga, però que sí que ens ha de permetre entre tots, de valorar quin és el camí que cal seguir, i aportar noves propostes de futur, sempre però tenint en compte que ara i sempre la salut de tots és el més important.

De totes maneres amb limitacions, o sense, esperem que aviat ens poguem retrobar.

Un conflicte per l'ús de l'aigua d'una font, al segle XIV

Marc Torras i Serra
Arxiu Comarcal del Bages

Al llarg de la història el control sobre l'aigua, un bé que a vegades és tan escàs com necessari, i sobre el seu ús i gestió, ha estat i és encara una font de conflictes.

A l'edat mitjana i a la

zona del Bages, el cas més conegut i estudiat és el de l'origen de la sèquia de Manresa, amb l'entredit i l'excomunió que l'any 1341 va manar el bisbe de Vic contra la ciutat de Manresa arran del pas de la sèquia per les terres de Sallent, sota domini del bisbat, i que no es va solucionar fins l'any 1345, quan es va signar la concòrdia on s'establien les compensacions pertinents¹.

El cas de la sèquia de

Manresa no és l'únic conflicte per l'aigua que hi va haver al Bages durant l'edat mitjana. Sens dubte, va ser el més important, en tant que afectava tota una ciutat i el seu terme, i el que va tenir més repercussió i incidències —a banda del bisbe, en la concòrdia s'hi van veure implicats el rei i, fins i tot, el papa. Però hi va haver molts altres enfrontaments i discussions de menor abast que van afectar a persones, famílies o masos,

1. Sobre aquest tema vegeu: TORRAS i SERRA, Marc. *Els primers segles de la Sèquia de Manresa*, a DD.AA. *Al voltant de la construcció de la Sèquia de Manresa*. Manresa: Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya – Col·legi d'Enginyers Tècnics Industrials de Manresa, 2002, p. 147-182.

principalment pel control d'aigua per a moure molins o per a regar horts i terres.

Aquest seria el cas que volem donar a conèixer i comentar i que hem trobat en un document recentment ingressat a l'Arxiu Comarcal del Bages. Es tracta d'un pergamí que forma part de la *Col·lecció de documents de Josep Muncunill i Camprubí* que la seva vídua, la senyora Mercè Roca i Fainé, va donar a la ciutat de Manresa per a que es conservi a l'Arxiu Comarcal del Bages².

El document a que fem referència³, és un pergamí que fa 285 mm d'alçada per 345 mm d'amplada i que si bé està lleugerament malmès a les parts superior i inferior, això no afecta a la integritat del text, que es conserva sencer i es pot llegir sense massa problemes.

El document, redactat en llatí el dia 5 d'agost de 1374 per Guillem de Gibergues, rector i notari públic de l'església i parròquia de Sant Cristòfol de Súria, és el text de la concòrdia i els acords

entre dues famílies, una de Súria i l'altra de la parròquia d'Argençola, del terme de Castellnou de Bages, que posaven fi a la qüestió i controvèrsia que possiblement s'havia arrossegat durant un quant temps per l'ús per a regar de l'aigua d'una font.

Les parts que s'havien discutit per l'aigua eren, d'una banda, el matrimoni format per Arnau de Torroella i la seva dona, Guillema, possessors del mas Torroella, del terme del castell de Súria, i de l'altra, Bernat de Bosch i

la seva dona, Maria, possessors del mas Bosch, de la parròquia de Santa Eulàlia d'Argençola.

El motiu de l'enfrontament era l'ús per a regar de l'aigua d'una font que, segons el document, era al costat del mas de Garzila i dins de les terres d'aquest mas, del terme d'Argençola. Tot sembla indicar que en aquest moment Bernat de Bosch posseïa les terres del mas de Garzila, o una bona part d'elles, no sabem si per establiment, per herència o matrimoni o per annexió després de la pesta negra. Als pergamins del mateix fons només hi trobem dos Pere de Garzila, un l'any 1289 i l'altre el 1346⁴. Possiblement aquest cognom es va extingir amb la pesta. En els documents posteriors a aquesta data ja no hi trobem ningú amb el cognom Garzila i les

terres del mas apareixen vinculades a les famílies Bosch i Torroella, els anys 1412, 1460 i 1498⁵.

No tenim coneixement exacte de quin va ser el motiu de l'enfrontament entre els Torroella i els Bosch. Pel que podem suposar, les dues famílies posseïen o menaven terres prop d'on brollava la font⁶ i, si bé ja hi havia uns costums d'ús antics pels quals l'aigua es repartia més o menys equitativament entre els possibles diversos beneficiaris⁷, potser arran de la incorporació del mas Garzila al patrimoni dels Bosch, aquests van pretendre alterar-los i quedar-se tota l'aigua o bona part per a ella. Un altre possible motiu de discussió podria haver estat la pretensió, per part de Bernat de Bosch, de construir una bassa on acumular l'aigua de la

font i així poder-ne disposar quan calgués.

No sabem quan va començar aquest conflicte entre veïns ni des de quan s'arrossegava. Només en tenim les dades que ens dona el document que ressenyem amb el qual podem suposar que es va posar fi al conflicte.

La solució al conflicte, doncs, va venir després de la intervenció de "diverses bones persones i pròcers" tal com apareixen esmentades al document, de les quals només s'especifica el nom de Guillem de Sala, rector l'església i parròquia de la Santa Creu de Mujal. De la resta no se n'especifica el nom. A banda, va caldre el consentiment de l'esmentat Guillem de Sala que, en tant que rector del Mujal, era el senyor, possessor del domini directe, del

2. La donació es va formalitzar amb la signatura del conveni de donació el dia 7 de març de 2019 al despatx de l'alcalde de Manresa.
3. Arxiu Comarcal del Bages (ACBG). *Col·lecció de documents de Josep Muncunill i Camprubí*, uc. 15.

4. ACBG. *Col·lecció de documents de Josep Muncunill i Camprubí*, uc. 4 i 13, respectivament.

5. ACBG. *Col·lecció de documents de Josep Muncunill i Camprubí*, uc. 18, 21 i 19, respectivament.

6. Un document de l'any 1353 ens informa que les terres dels masos de Torroella, Garzila i Bosch afrontaven entre elles. Les terres d'Arnau de Torroella limitaven a l'orient i al sud amb les terres de mas Bosch i a ponent amb les de Garzila (ACBG. *Col·lecció de documents de Josep Muncunill i Camprubí*, uc. 8).

7. Al document s'esmenta l'existència d'aquests usos i costums antics, però no n'especifica el detall de com es repartia l'aigua

mas Garzila i cal suposar que, per extensió, de la font de l'esmentat mas.

L'acord a què es va arribar i que Arnau de Torroella i Guillema i Bernat de Bosch i Maria van acceptar, era que, bo i respectant els usos i costums antics, a partir d'aquest moment compartirien l'aigua de la font amb les condicions que s'especifiquen.

D'entrada, es prohibia que Bernat de Bosch i els seus hereus o els possessors o tinents del mas Garzila, poguessin fer cap altra bassa nova per a recollir i acumular l'aigua de la font, a banda de la que ja hi havia en aquell moment. Fins i tot, s'hi indica que si es feia alguna bassa nova, aquesta s'hauria de destruir i que ni Bernat de Bosch ni els seus hereus o els tinents del mas Garzila en cap moment podrien fer res que pogués perjudicar a la font.

Així mateix, pel que fa a l'ús de l'aigua per a regar, s'establia que dos

dies a la setmana –de la sortida de sol del dimarts i de la sortida de sol del divendres a la sortida de sol del dissabte– tota l'aigua que brollés de la font seria per a Arnau Torroella i Guillema, que la podrien utilitzar per a regar sense que Bernat de Bosch o cap altra persona els ho pogués impedir. Mentre que un dia a la setmana –de la sortida de sol del dijous a la sortida de sol del divendres– Bernat de Bosch i els seus hereus i els possessors o tinents del mas Garzila podrien utilitzar per a regar tota l'aigua acumulada o la que es pogués acumular a la bassa que hi ha a l'hort de Torroella, situat a la partida de Garzila, -hem de suposar que prop de la font- o en una altra bassa que Arnau i Guillema poguessin construir en aquest mateix lloc.

D'aquesta manera, i amb aquest acord signat el 5 d'agost de 1374 es posava fi al conflicte. A banda d'Arnau de

Torroella i de Bernat de Bosch, al document també hi apareix la signatura de conformitat de Guillem de Sala, rector de la Santa Creu de Mujal i, com a tal, senyor directe del mas i de la font de Garzila, qui ho va signar salvant els drets de l'església del Mujal, i les signatures, també, dels testimonis que van ser presents a la signatura de l'acord: Arnau de Coma, prevere i rector de l'església de Sant Cugat del Racó; Pere Figuerola, de Santpedor; i Guillem de Mas, de la parròquia d'Argençola.

Com veiem pel document, la font en conflicte i la zona a regar amb la seva aigua es troba a la vall de la riera de Tordell, als límits entre Súrria i Argençola. Dels tres masos implicats en el conflicte, l'únic que actualment podem identificar sense dubtar és el de Torroella, ja enrunat, mentre que, per les afrontacions que trobem als documents, semblaria que el mas Bosch del

segle XIV seria l'actual mas Gallifa i que el mas Garzila es correspondria al mas Garges, aquest darrer, del terme de Súrria⁸. També podria donar-se el cas que el mas Garzila no fos l'actual mas Garges, sinó que aquest s'hagués enrunat del tot i n'hagués desaparegut el record⁹.

D'altra banda, malauradament, desconeixem on es troba situada la

font. De ser correcte la interpretació que fem dels masos, podria ser l'actual font de Gallifa, situada entre els tres masos, però més propera a l'actual mas Gallifa (el mas Bosch del segle XIV). Una altra opció, que descartem perquè es troba massa lluny del mas Torroella, seria que fos la font de Garges, situada al sud del mas Garges. Per últim, tam-

bé podria ser que, amb el temps aquesta font s'hagués estroncat i hagués desaparegut. En tot cas, deixem obert aquest aspecte de la toponímia a les indicacions i opinions de persones més conegudes de la geografia i la història dels termes de Súrria i d'Argençola que, potser, podran identificar amb més precisió la ubicació dels masos i de la font que esmentem.

8. Si bé el document del 1374 diu que el mas Garzila es troba dins del terme de la parròquia d'Argençola, en un document posterior, del 1412, s'indica que les terres del mas Garzila es troben dins del terme del castell de Súrria (ACBG. *Col·lecció de documents de Josep Muncunill i Camprubi*, uc. 18) i en un altre de l'any 1460, que estan repartides entre els termes de Súrria i d'Argençola (ACBG. *Col·lecció de documents de Josep Muncunill i Camprubi*, uc. 21).
9. Cal tenir present que al document de la concòrdia, l'any 1374, el mas Garzila apareix esmentat com a pertanyent al patrimoni del mas Bosch i que els Bosch no hi viuen. Es parla dels propietaris o dels tinents, masovers. En els documents posteriors, els anys 1412 i 1460 s'esmenten només les terres del mas, en el sentit d'explotació agrària, i no pas el mas com a habitatge (ACBG. *Col·lecció de documents de Josep Muncunill i Camprubi*, uc. 18 i 21), mentre que l'any 1498 es diu clarament que el mas està derruït i deshabitat des de fa molt temps (ACBG. *Col·lecció de documents de Josep Muncunill i Camprubi*, uc. 19).

Les muralles ciclòpies del castell de Gaià, de possible origen ibèric

Jordi Piñero Subirana
(autor del Mapa del patrimoni Cultural de Gaià)

Després d'haver realitzat el Mapa del Patrimoni Cultural de Gaià (dins el programa impulsat per l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona) un dels elements que més ens ha cridat l'atenció és l'existència de feixes o muralles de característiques ciclòpies en diferents indrets del terme. En alguns casos es poden relacionar amb jaciments arqueològics antics. Tan sols a tall d'hipòtesi,

considerem que hi ha la possibilitat que les restes d'aquestes característiques que es troben al voltant del turó de Santa Àgata (fitxes 125, 61 i 62 del Mapa del patrimoni) corresponguin a època ibèrica, ja que es troben vora els jaciments del castell de Gaià i de Tornamira. En el cas del turó rere Obradors (fitxa 35, tina de ca l'Obradors 2) sembla que podrien correspondre a època alt-medieval. Finalment, en el cas de les Feixes del Clot del Puig (fitxa 210) podrien haver-se construït a la darrera expansió de la vinya, ja al segle XIX. Sigui com sigui, cal remarcar que totes elles són obres molt notables, ja que la seva construcció implica un esforç considerable i per això mateix no són gens habituals. Es tracta d'un conjunt molt interessant que valdria la pena estudiar per conèixer millor i també intentar trobar-ne alguns paral·lels que puguin aportar una mica de llum al respecte.

Camí i muralles ciclòpies del castell de Gaià

Tal vegada el cas més interessant és el corriol que devia ser l'accés primitiu al turó de Santa Àgata (on hi ha les restes del castell de Gaià i també d'un jaciment ibero-romà) i que està protegit per uns espectaculars murs ciclòpis. Es tracta d'una infraestructura defensiva que sembla estar més vinculada al jaciment ibèric i romà, que podria haver esdevingut una mena de castrum, que no pas al castell medieval. El camí transcorre pel vessant de llevant del turó, en direcció nord-sud. És un corriol estret i de pendent molt acusat que comença vora l'actual camí del cementiri (coordenades UTM RTRS89 410496, 4641269) i arriba a la part superior del serrat (coordenades UTM RTRS89 410501, 4641401), just en un punt on es conserven restes d'un mur fet amb carreus al costat de l'actual camí d'accés,

uns 100 m al nord-est de la capella de Santa Àgata. Aquest mur podria correspondre a algun tipus d'estructura defensiva per protegir l'accés al castell per aquesta banda. A l'entorn del corriol d'accés, concretament en els 100 m finals, hi trobem successius murs semblants a feixes però construïts amb grans roques. Es tracta de blocs ciclòpis que s'han després de les diverses cingleres que hi ha pertot el turó i que s'han aprofitat per confeccionar els murs. Sovint es complementen amb altres pedres de tamany menor i, en algun cas, estan lligats amb morter.

Cal dir que als peus del turó de Santa Àgata pel vessant sud-oest, just a l'indret on s'ha identificat un segon nucli del jaciment ibèric (anomenat jaciment de Tornamira), hi trobem trams d'una muralla ciclòpia similar que defensaria la part baixa del turó en aquest sector. Tot i que en el moment present no

tenim gaires elements per confirmar-ho, considerem que aquestes infraestructures defensives podrien estar relacionades amb el jaciment ibèric o amb un possible castrum romà, més que no pas amb el castell medieval. En primer lloc per la coincidència amb les restes ibèriques al sector de Tornamira, en segon lloc perquè existeix una certa tradició de muralles ciclòpies associades a òppidums o fortificacions ibèriques. El cas de Santa Àgata constitueix un exemple molt interessant i amb pocs paral·lels a la Catalunya central. En l'estat actual i sense una intervenció arqueològica és difícil interpretar la funcionalitat concreta d'aquestes estructures defensives de gran envergadura.

Un aspecte que desconfirma és que només protegeixen trams parcials. Tant en a llevant com al sud-oest semblen estar concebudes per protegir sectors molt concrets, més que no pas com una defensa global del turó. Evidentment, en època medieval, aquesta muralla podria haver estat reutilitzada i adaptada per a la defensa del castell.

Breu repàs a la història de l'indret i del castell

Ja hem parlat de l'assentament ibèric que hi havia a la zona del castell i que se suposa que tindria dos nuclis: un situat al cim del turó i un altre als peus del turó, amb una funció probablement més d'habitatge. Sembla que al principi de la dominació romana l'assentament

a dalt del turó hauria esdevingut un castrum o lloc de vigilància que no hauria tingut continuïtat en època imperial. Segons la ceràmica recollida superficialment, el turó seria reocupat amb la conquesta comtal de la fi del segle IX.

La primera notícia documental coneguda del castell és de l'any 936, quan s'esmenta el "Castro Galiano"; és a dir, el castell de Gaià, en una donació del mas Matamala. El seu nom vindria de Gaianus o Galinanus, un primer repoblador del qual el castell hauria adoptat el nom. Es tracta d'un castell termenat amb un territori una mica més gran que l'actual municipi, incloent part del municipi de Santa Maria de Merlès. Al segle XI els senyors eminents eren el comte de Barcelona Ramon Berenguer I i la seva muller, i els monarques posteriors en van mantenir els drets. Segons Albert BENET (1984: 256) des del principi del segle XI els feudataris eren la

família Balsareny; concretament un tal Bernat Guifré, probablement fill de Guifré de Balsareny. Bernat Guifré el llegà al seu germà Guillem, però com que aquest fou nomenat bisbe no en pogué exercir les funcions, de manera que el 1063 els comtes de Barcelona van infeudar el castell de Gaià, i també el castell veí de Balsareny, als germans Bernat i Miró Ricolf, que ja tenien el castell de Pinós i foren els primers barons de Pinós. El mateix any 1063 jura fidelitat Adalbert Ellemar com a castlà del castell. Així doncs, els barons de Pinós van passar a ser els senyors del castell de Gaià i encara ho eren al segle XIII, quan el titular era Galceran III de Pinós, que el 1277 el llegà en testament al seu fill Gal-

ceran IV. Dos anys més tard el rei va demanar i obtenir la potestat de diversos castells, entre ells el de Gaià, però va ser per pocs anys, ja que el 1313 la mare de Pere II Galceran de Pinós va obtenir el retorn de la potestat.

Al segle XIV els Pinós abandonen la senyoria, que passa als Cornet fins al segle XV. A la primera meitat del XVI posseïa la senyoria Beatriu de Pons i de Castellet, casada amb Pere Joan de Vilagaià. Del segle XVII en endavant la senyoria pertanyia al rei i, en conseqüència, era el govern municipal qui en cobrava els censos. Així consta en el capbreu de 1692, on també es diu que el mas Noguera tenia el mas i l'heretat que d'antic s'anomenava "heretat

del Castell de Gaya" (BADIA, 2016: 171). En aquesta època el castell era ja un simple mas. Aquest procés tal vegada ja s'havia iniciat segles abans, ja que el 1391 existia un mas anomenat "Castello", que havia de ser a la zona de l'actual Santa Àgata. D'altra banda, les dades arqueològiques semblarien indicar que el castell va ser abandonat de manera força prematura, al voltant del segle XII. Probablement al segle XIX es va erigir la moderna capella de

Santa Àgata, de manera que el turó ha passat a ser conegut amb aquest nom.

Pel que fa a la recerca sobre el castell, l'estudiós Josep M. BADIA (1984: 118) ja va reportar la troballa de ceràmica ibèrica als peus del turó de Santa Àgata. Més tard, l'any 2002 el castell de Gaià va formar part d'una campanya de prospecció arqueològica dins el projecte "Prospeccions als Monistrols del Bages" amb el motiu d'aclarir l'origen del topònim Mo-

nistrol i verificar si es tractava inicialment de fundacions o de punts de vigilància i defensa d'època islàmica. La va dirigir Ramon Martí Castelló, de la Universitat Autònoma de Barcelona i, a més de Gaià, es van estudiar altres casos a Rajadell, Monistrol de Calders i Monistrol de Montserrat. En aquest cas no es va trobar cap indici d'ocupació en època islàmica, però sí que es va recollir ceràmica antiga al sector alt, on hi ha les restes del castell.

Bibliografia

- BADIA, Josep M i altres (2016). "Història", "Arquitectura", *Gaià, t'estimo*. Reviu Gaià, Grup de Recerca, Gaià, p. 52-54, 66, 171.
- BADIA I MASGRAU, J. M. (1984) "Dades històriques i arqueològiques entorn de Navàs". *XXVI Assemblea Intercomarcal d'estudiosos (1981)*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, vol. I, p.115-121.
- BENET CLARÀ, Albert; JUNYENT MAYDEU, Francesc; MAZCUÑAN BOIX, Alexandre (1984). "Castell de Gaià", *Catalunya Romànica*, vol. XI, "El Bages", Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, p. 256-257.
- CATALÀ ROCA, Pere (1976). "Castell de Gaià", *Els castells catalans*, vol. V. Rafael Dalmau Editor, Barcelona (2ª edició, 1997), p. 649-651.
- DAURA, A.; GALOBART, J (1982). *L'arqueologia al Bages*. Manresa: Col·legi de Doctors i Llicenciats (Les Fonts: Quaderns de recerca i divulgació; núm. 5), p.87.
- DAURA, Antoni; GALOBART, Joan; PIÑERO, Jordi (1995). *L'Arqueologia al Bages*. Centre d'Estudis del Bages, Monogràfics, núm. 15, Manresa. P.130.
- MARTÍ, R., COLOMER, J. (2002). *Memòria del projecte arqueològic Prospeccions als Monistrols del Bages*. Arxiu Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Núm. Reg. 5028
- SÁNCHEZ, Eduard (1987). *El poblament pre-romà al Bages*. Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa.

Tècnics i polítics debaten amb les entitats sobre les obres de la Culla

Jordi Sardans
Membre de la Junta dels Amics de l'Art Romànic

Fotografies: Josep Llobet i Manubens

Representants de la Comissió pel Patrimoni es van reunir el passat 1 de juliol de 2020 dins del Mas de la Culla on van ser informats de l'estat de la qüestió per tal d'instal·lar una escala i un ascensor dins l'edifici, un cop els tècnics i arquitectes van optar per recolzar l'opció interior,

tot descartant l'exterior en considerar que la intervenció hi tindria més impacte visual. Algunes entitats com el Centre d'Estudis del Bages van deixar clar que hi presentarien al·legacions i els Amics de l'Art Romànic van reiterar l'afectació d'una volta catalana a l'interior. Les diferents sensibilitats entre tècnics i historiadors es van posar de manifest una vegada més. Legalment, encara no hi ha res decidit. Hi va haver acord en què el màxim de consens i el rigor justificatiu haurien de portar a la decisió definitiva.

David Closes, cap del Servei de Projectes Urbans de l'Ajuntament, va

fer una intervenció introductòria, on va explicar que perquè l'activitat estigui en regla, cal rehabilitar espais amb uns requeriments mínims d'accessibilitat i de mesures contra incendis. Aigües de Manresa, que és la gestora de l'ús, els va fer un encàrrec de projecte per resoldre les llicències d'activitats, amb un seguit d'intervencions, per resoldre fonamentalment l'accessibilitat. El tema més difícil és on s'ha de col·locar l'ascensor en l'edifici per resoldre l'accés a les tres plantes i decidir la solució menys dolenta de les plantejades. A grans trets, hi havia l'opció de situar-lo fora, tot fent un volum

nou; situar-lo cap al fons, on hi havia l'antic celler, que no semblava massa òptima; i al final va aparèixer l'opció de l'espai de l'antiga cuina, que semblava la més raonable de les que hi havia sobre la taula.

Acomodats dins del celler, l'arquitecte especialitzat en Patrimoni, Pere Santamaria, va explicar les diverses opcions, que van portar-los a la conclusió escollida. "Quan actuem dins dels edificis, soc el primer a qui no li agradaria tocar segons quins elements originals, però els requeriments que s'exposen damunt la taula fan que hàgim de prendre solucions encara que no sempre hi estiguem d'acord". Quan se li encarrega l'actuació dels temes d'accessibilitat, una de les qüestions que va demanar, fou redactar un Pla Director dels usos que hauria de tenir l'edifici, abans de començar a posar escales i ascensors, ja que "quan s'ha definit bé el que va a cada estança es pot op-

tar millor per una o altra solució". Però, en aquell moment, va semblar que no era viable, així que "vam començar a estudiar propostes per donar accessibilitat a l'edifici, així com uns possibles usos en el futur". Calia resoldre l'accessibilitat total amb ascensor i adequació de l'escala. Els va semblar convenient que la posició de l'ascensor i de l'escala, "hauria de respondre a uns futurs usos de l'edifici, el màxim de polivalents possibles". En aquest sentit, Eva Farré, secretària de la DO Pla de Bages, va suggerir la possibilitat quan es faci el Pla Director, de contemplar la creació d'un Museu Etnogràfic.

Minuciosament, Santamaria analitza tots els problemes que es va trobar: "Deixar de banda un espai sota coberta, amb uns metres importants, crec que no era el que tocava, sinó que la posició de l'escala i de l'ascensor haurien de permetre optimitzar l'espai de dalt. No

n'hi ha prou posant-hi només l'ascensor perquè l'escala actual de la planta primera no compleix amb els requisits necessaris. Així, cal preveure una escala que en el futur, pogués ser, si convenia, protegida. En funció del número d'ocupants de l'edifici, podria ser una escala tancada. Quan la idea de posar-hi una escala (2.20 x 3 o 4 metres) i un ascensor (1.70 x 1.70 metres) es veu viable, "analitzem tot l'edifici, per veure en quin punt fa menys mal. Comencem per veure les diferents estances, com el celler que el vam desestimar. Com més proper a la façana sud ens obligava a inutilitzar algun dels espais que ara es fan servir". Una altra de les propostes que només contemplava l'ascensor era just a l'espai inclinat de l'entrada, però a sota hi ha un espai de dipòsit amb cisterna, i per pujar a la primera planta sortia per un terrat fora de l'edifici; i encara faltava col·locar l'escala. "Tam-

bé ens vam plantejar posar l'ascensor a la torre, però tampoc hi cabia l'escala”.

Dubte: “No sé si la solució que hem plantejat és la millor o no, però sabem que hem d'enderrocar uns elements”. Una altra opció era posar-lo a l'espai pre-

vi de la cuina, on ja hi ha una escala metàl·lica que va a la planta sobrecoverta inutilitzada, de manera que només s'havia de desplaçar una paret. En l'àmbit de funcionament de l'edifici, aquesta opció estava ficada dins l'edifici sense alterar la volumetria, no inutilitza cap espai exterior actual i en el futur genera que aquest espai sigui utilitzable el 100%. Una altra opció seria la de col·locar un element a l'exterior, però també es va desestimar.

Debat

Josep Galobart, en representació del Centre d'Estudis del Bages, va deixar clar que és l'únic element que ens queda sencer d'aquesta tipologia a tot Manresa. Esmenta la llei de Patrimoni i insisteix que “és greu carregar-se una cuina del segle XVII”. Recorda que des del l'any 1949 és un BCIN, és a dir, un bé protegit legalment. Adverteix que tots els masos que hi havia

hagut des de l'època feudal de l'Edat Mitjana a la zona no tenen una cuina tant ben conservada com la de la Culla. “S'ha corregut massa” i ara s'han d'afanyar si volen presentar al·legacions, perquè el termini s'acaba. Entén que tot tira endavant, encara que falti la dotació pressupostària, que és quan es podria executar. Obviament falta l'aval de Patrimoni de la Generalitat, però sembla tot decidit. Galobart va insistir que amb la solució adoptada, “l'edifici es queda sense cuina, un element central de la casa i irrecuperable”. Probablement, en aquest sentit, seria interessant poder comptar amb el criteri de l'historiador Llorenç Ferrer, que coneix perfectament la importància de la cuina. Raquel Valdenebro, historiadora i també del Centre d'Estudis del Bages, va afirmar que “sinó hi ha cap pressió, es tira pel dret”.

Presentades les dues visions, Mercè Argemí, tècnica de Patrimoni de

l'Ajuntament, va aclarir que com a Comissió Permanent, van valorar l'impacte extern i intern del projecte, fent confiança en els tècnics de la casa —David Closes i Ricard Torres—, i amb Pere Santamaria. “Ens va semblar que ens empassàvem un gripau”, referint-se a la ferida de la volta, però a Santa Clara, l'ascensor exterior també té el seu impacte. “Pot ser un bunyol modern, però d'aquí uns anys es podrà desmuntar, tot causant un mínim impacte exterior”, replica Galobart. La llei del Patrimoni admet que si hi ha una ferida en l'edifici s'ha d'estudiar bé. Argemí va reconèixer que l'enderroc de la volta catalana (del segle XVII o XVIII) “ens ha de permetre conèixer millor l'edifici. Vam demanar fer una diagnosi de l'edifici i veure quins elements estan en perill. Ha de ser viable i funcional”. Reconeix que el debat s'havia de fer d'una altra manera, i que es podia haver fet millor,

però atenent al que diu la Llei de Patrimoni, “vam fer un informe favorable perquè es pogués portar a terme l'aprovació inicial”. Reconeix que sense haver-ho consultat a totes les entitats i en va culpar al confinament. L'Ajuntament ha de portar el projecte a la Comissió Territorial amb l'informe de la Comissió de Patrimoni. Pel que fa a possibles irregularitats, David Closes diu que s'ha de fer públic el projecte, però no l'expedient administratiu. Assenyala que d'acord amb la fitxa del catàleg, semblava que era potser l'opció més agressiva la de l'exterior, sobretot com a imatge urbana del Mas de la Culla, que és homogènia i con-

tudent, i afegir-li un element nou no semblava el més convenient.

Antoni Vilanova, arquitecte i redactor del Pla Especial de Patrimoni de Manresa, va reconèixer que el tema és delicat i que valia la pena veure la problemàtica in situ. Valora positivament posar en marxa la Comissió del Patrimoni ja que permet dur a terme una discussió prèvia. També reconeix la dificultat de lidiar amb aquest problema i agraeix l'exposició que n'ha fet Pere Santamaria, “d'un projecte sobre el que hi ha reflexionat molt”. La conservació dels paraments i de les estances és molt íntegra. Pensant en la reversibilitat,

tat que hi pogués haver-hi en un futur, la solució de poder-la treure a l'exterior és l'impacte visual, que obligaria a veure quina podria ser la zona menys alterable, però pot arribar a ser una solució més neta, amb un llenguatge completament contemporani com un element diferenciat per poder mantenir aquest envoltent. Però, “insisteixo, fins que no hagi vist l'espai on s'ha previst, ni la lectura de l'edifici, no ho puc afirmar”. Valora la jornada com “un exercici molt important, perquè quan passi per Comissió de Patrimoni, en certa mesura, gaudirà d'un aval i la Comissió de la Generalitat serà sensible a les opinions que es manifestin avui”.

Una vegada fet el recorregut per l'interior de la Masia, i tenint clar que històricament els espais es modifiquen, Vilanova afirma que ha estat molt transformada i davant d'una actuació paisatgística que pugui afec-

tar l'exterior, la solució adoptada és prou mesurada. Fins i tot, l'arrencada de la volta es podria llegir. “No és de pedra, sinó que és una volta catalana que tampoc té més història i sempre es podria refer perquè és de rajola. En la meua opinió, la solució és assenyada, millor que treure-la fora perquè la morfologia de la Culla canviaria”. Els arquitectes van reconèixer que part de la volta es podria conservar i els elements constructius està a la vista, mentre es pugui per l'escala, encara que hi hagi un vidre. Així mateix, es podrà identificar la geometria de la volta. Sobre la situació actual es va recordar que ara

hi ha un informe preceptiu que pot condicionar l'opinió que es doni a la Comissió del Patrimoni Territorial, però el vinculant definitiu depèn de Cultura de la Generalitat. En el transcurs de la visita s'han fet unes propostes per trobar una millora des del punt de vista patrimonial en l'actuació, perquè no sigui tan lesiva de l'espai afectat, com la conservació del tram de volta, de les seves arrencades i la proporció, així com del recull en imatges de l'espai inferior de com era originàriament una cuina d'una masia per poder recrear aquest espai, que permet explicar el que seria cuina, rebost i fresquera, que era un altre dels elements

importants que tenien els masos. Vilanova creu que ara és l'hora de justificar perquè s'afavoreix la proposta interior i es desestima l'exterior. D'altres creuen que cal mantenir sobre la taula totes les opcions per afavorir el consens i Francesc Rafart, membre del Col·legi d'Arquitectes i de la Comissió de Patrimoni de la Generalitat, va dir que caldria convidar la Comissió de Patrimoni perquè els seus tècnics s'ho mirin in situ, oferint-los el màxim d'informació possible. David-Aaron López, regidor d'Urbanisme i Mobilitat de l'Ajuntament de Manresa, s'apunta a la idea de l'autocrítica del procés que s'ha seguit,

“potser ja en un estat massa avançat, però nosaltres reiterem que hem confiat amb els nostres tècnics”. Demana el màxim consens possible en la solució de la volta catalana. I assegura que “encara no hi ha una decisió pressa”. D'altres dels assistents a l'acte van ser Silvia Serra, professora del Camp d'Aprenentatge del Bages, Anna Peig, professora del departament d'Educació, Marta Morera, Educadora Ambiental, de l'Equip Culla. Clara del Parc de la Sèquia. Anna Crespo, regidora de Cultura i Festes. Maria Àngels Clotet, cap del Servei de Territori de l'Ajuntament. Eudald Serra, de la Fun-

dació Parc de la Sèquia i director del Museu de la Tècnica, Josep Gómez Bastardas, enginyer industrial. Laia Muns, directora de la Fundació Aigües de Manresa. Ricard Torres, cap del servei d'Urbanisme de l'Ajuntament; un representant de l'associació del Museu Comarcal de Manresa, David Miller, observador meteorològic de La Culla, Antoni Ventura, gerent d'Aigües de Manresa.

Pel que fa a les al·legacions presentades posteriorment, dins del termini establert, el CEB es basa en la defensa dels valors patrimonials de l'edifici, que fonamenta amb arguments històrics dels especialistes Ernest Molins i Llorenç Ferrer, per demostrar que una intervenció interna faria malbé per sempre la cuina documentada des del segle XVI i tergiversaria greument els baixos de l'edifici. L'entitat defensa una intervenció externa com ja s'ha fet en d'altres llocs.

En la mort del Vidal Orive

Francesc Villegas

El dia 30 de juliol passat, una trucada telefònica de la Carme Torras Bacardit, ex-presidenta de l'Entitat i entranyable amiga de tants anys, m'alertava a les vuit del matí de la mort sobtada minuts abans del seu marit **Vidal Orive Rodríguez**. Tenia 83 anys.

El Vidal, tota la vida vinculat al món de la indústria tèxtil, era un gran manetes que sabia fer de tot, tècnic, paleta, electricista, pintor... i alhora també li agradaven les Arts. Dibueixava molt bé, pintava quadres i feia escultures.

Ens coneixíem de molts anys per haver nat i viscut

de joves en el mateix barri de Valldaura. Ens vam fer amics ja de casats al tenir les dues famílies, la seva i la meua, una segona casa a Canet de Fals. Per això, quan l'any 1979 es va començar a pensar en la creació de la nostra Entitat, el Vidal i la Carme, també ens feren costat. Els dos, l'octubre de 1980 foren socis fundadors de la Delegació al Bages d'Amics de l'Art Romànic, amb seu a Barcelona, que amb el temps, ens independitzàrem en entitat pròpia com Amics de l'Art Romànic del Bages. Durant més de trenta anys, els dos tindrien responsabilitat en diver-

sos càrrecs de les diferents juntes directives, i la Carme, n'ostentaria també la presidència. De ben segur, que el Vidal i la Carme, han estat dos dels puntals més fermes que de sempre ha tingut aquest grup nostre.

Fou tant important la seva implicació en l'Entitat, que durant molts anys, quan no teníem ni local, la seu social nostra era en una habitació de la tintoreria que ells regentaven al carrer del Castell.

La feina feta pel Vidal Orive durant la seva estada activa a l'Entitat fou immensa. Sempre callada però efectiva. S'apuntava

a tot, com ara a netejar conjunts monumentals o fer de paleta quan vam fer neteges i conservació de patrimoni; a muntar taules i empostissats per a les nostres fires de Nadal a la Plana de l'Om de Manresa i en altres llocs i activitats, o a fer els muntatges elèctrics en les esglésies que no tenien llum per poder celebrar la Missa del Gall itinerant. La seva iniciativa i col·laboració sempre fou imprescindible en totes les activitats físiques que durant molts anys vam realitzar. Durant força temps va dissenyar també els motlles per fondre les medalles que cada any donàvem de record del Curs de Cultura Romànica.

El 1981 va començar a construir escultures de Naixements vinculats al romànic de la comarca i de fora, peces que l'Ajuntament, mostra cada any al bell mig de la plaça Major de Manresa, sota l'arbre de Bones Festes a la ciutat. Aquestes reproduccions fetes

fins l'any 1990, L'Estany, Mura, Avià, Beget, Roda d'Isàbena, etc. encara es van exposant cada any repetidament.

Amics de l'Art Romànic del Bages, li va entregar el **Premi Carreu** 1984 pels seus mèrits, i un any més tard, el 1985, el **Premi Capítell**, la màxima distinció de l'Entitat als seus distingits.

Amb la mort del Vidal Orive, perdem un amic, i l'Entitat, una de les persones més actives que mai ha tingut. Una gran pèrdua per a tots els que el vam conèixer i hem participat de la seva amistat al llarg dels anys. Descansa en pau!!

✝ **Ens ha deixat en Vidal Orive**

El passat dia 30 de juliol de 2020, va morir als 83 anys, de mort sobtada, en Vidal Orive i Rodríguez, soci fundador dels AARB, amic, i sempre molt bon col·laborador dels Amics de l'Art Romànic del Bages, i a la vegada espòs de la nostra sòcia Carme Torras i Bacardit també fundadora de la nostra entitat.

Trobarem a faltar el teu suport que sempre ens has aportat.

Una forta i sincera abraçada per a tota la teua família.

La Junta dels AARB

Els Amics de l'Art Romànic del Bages,
estem buscant Socis que vulguin col·laborar
amb la nostra Entitat.

Interessats, podeu contactar amb nosaltres mitjançant
el correu de l'entitat: **aarb@aarb.cat**.

Agraïts per endavant !!!

La Junta dels AARB

Visita'ns a:

www.printdossier.com

BORN, 6 - 08241 - MANRESA - 93 872 48 88
manresa@viatgesmasanes.com
www.viatgesmasanes.com

